

66; Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 473-547; Mehmet Bulut, "Şer'îye Vekâleti'nin Dinî Yayın Hizmetleri", *Diyanet İlmî Dergi*, XXX/1, Ankara 1994, s. 3-16; İsmet Parmaksızoğlu, "Şer'îye ve Evkaf Vekâleti", *TA*, XXX, 264; İrfan Yücel, "Diyanet İşleri Başkanlığı", *DİA*, IX, 455-460.

İRFAN YÜCEL

□ FIKIH. Fıkıh literatüründe imâmet amme hukuku alanında "devlet başkanlığı", ibadetlerde ise "cemaate namaz kıldırma" anlamında kullanılır ve muhtemel bir karışıklığı önlemek için de birincisine "büyük imâmet" (el-imâmetü'l-kübrâ / el-imâmetü'l-uzmâ), ikincisine "küçük imâmet" (el-imâmetü's-suğrâ) ya da "namaz imamlığı" (imâmetü's-salât) denilir (bk. İMÂM-MET). Ancak imam kelimesi, sözlükteki "önder ve öncü" anlamıyla da bağlantılı olarak dinî literatürde bundan daha zengin bir kullanıma sahip olmuş, fıkıh ekolleri gibi geniş kapsamlı fikir hareketlerine ve sosyal oluşumlara öncülük eden, görüşleri ilim muhitinde geniş yankı uyandıran âlimler de imam diye anılmıştır. Devlet başkanlarına "halife, sultan, emirü'l-mü'minin" gibi adların verilmesi ve bunun yaygınlık kazanmasıyla birlikte yalnız olarak imam kelimesiyle namaz kıldırmanın giderek yaygınlık kazandığı da söylenebilir. Cemaatle namazda imamlık yapmaya *i'timâm*, imama uymaya *iktidâ*, uyan kimseye de *muktedî* veya *me'mûm* denilir.

Namaz İslâm dininin temel ibadetlerinden biri olduğu gibi namazların cemaatle kılınması da dinin şîar ve sembolleri arasında görülmüş, bundan dolayı cemaatle namaz öteden beri dinî hayatın canlı bir tezahürü olmuştur. İmamlık görevi, Hz. Peygamber'in bizzat ifa edip örneklik etmesi sebebiyle âdeta bir yönüyle ona hâlefiyet gibi görülüp sâlih amellerin en hayırlılarından biri kabul edilmiştir. Namaz kıldırarak kimsede aranan şartlar, görev ve ehliyetle öncelik sıralaması, görevin ifasına ilişkin hükümler, imama uymanın geçerlilik şartları gibi konularda fıkıh literatüründe geliştirilen ayrıntılı hükümler de bu ilginin ürünüdür. Bu zengin birikimde Resûl-i Ekrem'in sözlü ve fiilî sünnetinin, ayrıca onun döneminden itibaren oluşmaya başlayan ve İslâm'ın yayılışıyla birlikte önemli bir konum kazanan imamlık görevi konusunda ilk dönemlerden devralınan dinî geleneğin büyük payı vardır.

İmamlığın Şartları. Cemaate namaz kıldırarak kimsede ne gibi şartların ara-

nacağı konusu fıkıh mezheplerine göre farklılık gösterdiği gibi bu şartların dinî bir esasa mı fiilî duruma ve geleneğe mi dayandığı, namazın sıhhatinin mi yoksa imâmete önceliğinin mi şartı olduğu her zaman çok açık değildir. İmamlık, sırf ibadet olan namazla sıkı ilişkisi bulunan ve süre mahiyetinde bir ibadet olduğu için imamın ibadete ehil bir kimse olmasının gerektiği bellidir. Bundan dolayı imamın akıllı ve müslüman olması imâmetin geçerliliğinin (sıhhat) iki temel şartı kabul edilir ve gayri müslimin, deli ve sarhoşun kıldıracağı namaz geçersiz sayılır. Çünkü namaz kıldırılmada ve imama uymada önemli ilkelardan biri, imamın namazının kendi açısından sahih olması halinde cemaatin namazının da sahih olacağıdır. Namazı geçersiz olan imamın durumu ortaya çıktıktan sonra arkasında kılınmış namazların iadesinin gerekip gerekmediği hususunda cemaatin bilgisizliğinin geçerli bir mazeret sayılıp sayılmamasına bağlı olarak iki görüş vardır. İçki, kumar, faiz gibi büyük günahları işleyen fâsıkın imamlığı, dolayısıyla bu imamın arkasında kılınan namazın sıhhati de tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî fakihleriyle İbn Hazm dahil birçok müctehid, bu konuda Hz. Peygamber'in, imam dindâr (bîrr) ya da fâcîr olsun arkasında namaz kılınabileceğini bildiren hadisini (Ebû Dâvûd, "Şalât", 63; diğer rivayetler için bk. Şevkânî, III, 184-185) ve dönemlerine kâdîki fiilî durumu delil alıp fâsıkın imamlığının mekruh sayılmakla birlikte kural olarak câiz olduğunu söylemiştir. İmamın cemaat içindeki konumundan ve imamların ümmetin en hayırlılarından seçilmesini tavsiye eden hadislerin (a.g.e., III, 184-187) genel ifadesinden hareket eden Hanbelî ve Şâfiî fakihleri ise ayrıca dindarlık (adalet) şartından söz ederek fâsıkın imamlığının câiz olmadığını ileri sürerler. Ancak Hanbelîler de cuma ve bayram namazlarında bu şartı aramamışlardır. Öte yandan çoğunluk içinde fâsıkın mahiyetine göre ayırım yapanlara ve bazı hallerde fâsıkın imâmete engel görenlere de rastlanır. Bid'atçının ve İslâm muhiti içinde ortaya çıkan aşırı itikadî akımlara mensup olanların imamlığı da mezheplerin bu konudaki genel tutumuna ve biraz da bu nitelendirmenin izâfiliğine bağlı olarak ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte genelde fâsıkın imamlığındakine benzer bir tavır ortaya konur.

İmamlığın dinen geçerliliği için imamın bulûğa ermiş olması şartı fakihler arasında tartışmalıdır. Hanefî mezhebinde, ay-

rica Şîa'da kuvvetli görüşe ve İbn Hazm'a göre cemaatle kılınan bütün namazlarda imamın bâliğ olması şart iken Mâlikî ve Hanbelî fakihleriyle bazı Hanefîler ve Şâfiî fakihleri bunu sadece farz namazlarda şart koşar, mümeyyiz küçüğün küsûf ve teravih gibi namazlarda ya da kendisi gibi kimselere imamlığını sahih görürler. Şâfiîler'e, bazı tâbiîn âlimlerine ve Mâlikî fakihlerine göre ise hem farz hem nâfile namazlarda imamın bulûğa ermesi daha iyi olmakla birlikte mümeyyiz olması da yeterlidir. Ancak Şâfiî mezhebinde, cuma namazı için imamın bâliğ olması şartını arayanlar bulunduğu gibi mümeyyiz çocuğun yetişkinlere imâmetini mekruh görenler de vardır. Bulûğ şartını arayanlar, "İmam -cemaatin namazına- kefiledir ..." (Ebû Dâvûd, "Şalât", 32; Tirmizî, "Mevâkîf", 39) hadisinden dolayı anlatımına, bulûğa ermeyen çocuğun imam yapılmamasına ilişkin sahâbe görüşlerine, ayrıca çocuğun namazının nâfile olduğu, cemaatin farz namazın nâfileye bina edilmesinin câiz olmayacağı görüşüne dayanmaktadır. Şâfiî fakihleri ise Hz. Peygamber döneminde Amr b. Selime'nin henüz yedi yaşlarında iken kavmine imamlık yaptığını dair rivayeti delil alırlar (Buhârî, "Megâzî", 53; Ebû Dâvûd, "Şalât", 60).

Fakihler erkeklerle imamlık yapacak kimsenin erkek olması gerektiği, kadının erkeklerle imamlığının câiz olmadığı görüşünde birleşirler. Ebû Sevr, Müzenî ve Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin aksi görüşte olduğu zikredilmekle birlikte (Mâverîdî, II, 326; İbn Kudâme, II, 146; Nevevî, *el-Mecmû'*, IV, 255; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, s. 224-225) bazı kaynaklarda bunun, teravih gibi cemaatle kılınan nâfile namazlarla ve Kur'an okumayı bilen bir erkeğin bulunmamasıyla kayıtlı olduğu belirtilmektedir (Bedreddin el-Aynî, II, 329; Şevkânî, III, 187; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, s. 227). Nitekim mezhepte benimsenen temel görüşün aksine Ahmed b. Hanbelî'den nakledilen bir rivayet de aynı yönde olup bu durumda kadın imamın erkeklerin arkasında duracağına da işaret edilir (İbn Kudâme, II, 199; İbn Teymiyye, XXIII, 248; Buhârî, I, 479). Bu görüş sahipleri, Hz. Peygamber'in Ümmü Varaka'ya ev halkına namaz kıldırması için izin vermiş olmasından (*Müsned*, VI, 405; Ebû Dâvûd, "Şalât", 61) ve imamlığa en lâıyk kimsenin kıraati en iyi olan kişi olduğuna dair hadisinden (aş. bk.) genel ifadesinden hareket ederler. Kadının erkeklerle imâmetini câiz görmeyen çoğunluk ise bu konuda Resûl-i Ekrem'in cemaatin saf düzenine

ilişkin belirlenmesini ve kadınların en arka safa yerleştirilmiş olmasını (*Müsned*, II, 336; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, II, 36), ayrıca, "Kadın erkeğe imam olmasın" (İbn Mâce, "İkâmet", 78) anlamındaki sözlerini delil gösterir. Kadının kadınlara imamlığı, Şîa da dahil fakihlerin büyük çoğunluğuna göre câiz olup anılan hadis de Ümmü Varaka'nın evindeki kadınlara imam olmak için izin aldığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu durumda kadın birinci safın ortasında durarak namaz kıldırır. Mâlikî mezhebinde ise cemaatin erkek ya da kadın, namazın farz ya da nâfile olması ayırımı yapılmaksızın kadının imamlığı ilke olarak câiz görülmemiştir.

Kıraat namazın rükünlerinden biri sayıldığı ve imamın namazın sahih olmasına yetecek kadar ezberden Kur'an okumayı bilmesi gerektiğinden yeterli ölçüde okuma bilmeyenlerin (ümmî) ve dilsizlerin okuma bilen kimselere ve özürsüzlere imamlığı câiz görülmez. Ancak ümmînin kendisi gibi ümmî olanlara ve dilsizlere imam olmasının cevazında fakihlerin ittifakı vardır. Dilinde kekemelik ve pelteklik bulunanların imamlığı Şâfiî ve Hanbelî fakihlerine göre mekruh iken Hanefîler'e göre böyle kimseler imamlıktan menedilir.

Resûl-i Ekrem, çeşitli hadislerinde imamların Allah katında cemaatin sözcüsü olduğunu ifade edip ilim, kıraat, dindarlık, bedenî sağlamlık, sosyal konum gibi açılardan imamın cemaatin en üstünü ya da en azından cemaatiyle eşit durumda olmasını tavsiye etmiş (Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, II, 26; Şevkânî, III, 182-187), bu konudaki hadislerin önemli bir kısmı sened bakımından zayıf sayılsa da fakihlerce mâna yönüyle birbirini destekler mahiyette bulunarak içerdikleri hükümler fıkıh literatüründe bir yönüyle imâmetin geçerlilik şartı, bir yönüyle müstehapları ve âdâbı şeklinde korunmuştur. Bu anlayışa bağlı olarak imamın namazın rükünlerini ifa edebilecek seviyede bedenlen sağlıklı olması gerekli görülmüş, ancak bunun ölçüsü fakihler arasında tartışmalı kalmıştır. Hanefî ve Hanbelî mezhepleriyle Şâfiî mezhebinde bir görüşe göre idrarını tutamamak, burnundan veya vücudunun herhangi bir yerinden kan veya akıntı gelmek gibi bir özürü bulunan kimsenin sağlıklı yerinde olan insanlara imamlık yapması câiz değildir. Çünkü özür sahipleri gerçekte hadesten kurtulmamakta, ancak özürlerine binaen hükmen temiz sayılmaktadır. Mâlikî ve Şâfiî mezheple-

rinde kuvvetli görüşe göre bu şartın aranması doğru olmaz; çünkü özürünün namazı kendisi için dinen sahih görüldüğü gibi imam olması durumunda cemaati için de geçerlidir. Özürünün özürlüye imam olması ise bütün mezheplerin ittifakıyla câizdir. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre imâ ile namaz kılan kimsenin kıyam ve rükû gibi rükünleri eda edebilenlere imamlık yapması câiz görülmezken Şâfiîler bunu câiz görür. Aynı şekilde oturarak namaz kılanın ayakta duranlara imamlığı Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde câiz sayılmaz. Şâfiî mezhebiyle Hanefî fakihlerinin çoğunluğuna göre ise câizdir. Câiz görmeyenler, cemaatle namazda "kuvvetli olanın zayıf üzerine kurulamayacağı" şeklindeki genel kurala, câiz sayarlarsa Hz. Peygamber'in son namazını oturarak kıldırıldığını bildiren hadise (*Müsned*, VI, 148; Buhârî, "Ezân", 51) dayanmaktadır.

İmamın imamlığa niyet etmesinin şart olup olmadığı konusunda da mezhepler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Hanbelî mezhebinde farz namazlar için imamın niyeti şart görülmeyle birlikte nâfile namazlar için aranmayan bu şartın tek başına, fakat cemaat beklentisiyle farz namaza durmuş kimse için aranmayacağı görüşü de vardır. Mâlikî ve Şâfiî mezhepleri cuma ve bayram namazı, cemaatle adak namazı gibi cemaate bağlı namazlarda niyet gerekse de farz namazlarda imamın niyet etmesinin şart değil müstehap olduğu, Hanefî mezhebi ise yalnızca kadın cemaatin imamlığına niyet etmenin şart olduğu görüşündedir. İmamda aranan vâcip ya da müstehap nitelikli özelliklerin önemli bir kısmı aynı zamanda imama uymanın geçerlilik şartını ya da âdâbını teşkil eder (bk. İKTİDÂ).

İmamlıkta Öncelik. Namazla ilgili fikhî hükümleri bilmek, Kur'an'ı düzgün okumak, takvâ sahibi ve üstün ahlâkî değerlerle donanmış olmak bakımından cemaat içinde en üst düzeyde bulunanların imamlığa en lâyık kimseler olduğunda, ayrıca yönetici mevkiinde bulunan kimselerin imamlık için gerekli asgari şartları taşımaları halinde imamlığa başkalarından daha lâyık olduğunda bütün mezhepler görüş birliği içindedir. Ancak bu özelliklerden birine veya birkaçına sahip bulunanlar arasında önceliğin kime ait olacağı tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiî mezheplerine göre namazla ilgili fikhî hükümleri iyi bilenler kıraati düzgün olanlara tercih edilir. Çünkü Hz. Peygamber'in, ümmetin en iyi Kur'an okuyanının Übey

b. Kâ'b olduğunu söylemesine rağmen (Tirmizî, "Menâkıb", 33) hastalığı esnasında Ebû Bekir'i imamlığa geçirmesi onun ümmet içinde en bilgili kişi olması sebebiyledir. O dönemde Kur'an'ı en iyi ezberleyen / okuyan denilince dinin ahkâmını en iyi bilen kimse anlaşıldığından bu yöndeki hadisleri de böyle yorumlamak gerekir. Ayrıca kıraat namaz içinde tek rükündür ve o rükünün edası sırasında ihtiyaç duyulan bir meziyettir; halbuki fıkıh bilmek namazın bütün rükünlerini ilgilendirmektedir. Hanbelî mezhebiyle İbn Hazm'a ve Hanefîler'den Ebû Yûsuf'a göre ise kıraati düzgün olan kimse imamlığa daha lâyıktır. Zira Resûl-i Ekrem, müslümanlar üç kişi olduğunda aralarından birinin imam olmasını, imamlığa en lâyık kimsenin de kıraati en iyi olan kişi olduğunu belirtmiştir (Müslim, "Mesâcid", 289-290; Ebû Dâvûd, "Şalât", 60). İlimde ve kıraatte eşitlik halinde dindarlık ve takvâda üstünlük tercih sebebidir. Kıraati üçüncü sıraya alan fakihler de vardır. İlim, kıraat ve takvâda eşit olanlar arasında daha yaşlıların seçilmesi tavsiye edilmiş, hâne sahibi olmak misafire, mukim olmak da yolcuya nisbetle yine tercih sebebi görülmüştür (bu konuda vârit olan hadisler için bk. Tirmizî, "Şalât", 174; Nesâî, "İmâmet", 3-4). Ancak imâmette öncelik sıralamasına riayet etmek dinen vâcip değil müstehap olduğundan buna riayet edilmeksizin gerekli şartları taşıyan bir kimsenin imam olması halinde onun arkasında kılan namaz geçerli sayılır. Hanbelî fakihlerinin daha lâyık birinin bulunduğu yerde başkasının imamlığa geçmesini mekruh saymaları da sonuç itibarıyla farklı bir anlam taşımaz. Öte yandan fakihlerce üzerinde çok durulan öncelik sıralaması, hem namaz kıldırmanın önemine vurgunun tabii sonucu ve bu görevi en ehil kişinin ifa etmesini sağlamaya yönelik bir çabanın gereği, hem de bu konuda muhtemel bir ihtilâfı ve çekimserliği önlemenin pratik bir yolu niteliğindedir. Camilerde bu hizmeti ifa için tayin edilmiş görevlilerin bulunmasıyla birlikte önceliğe ilişkin teorik bilgiler bir ölçüde imamlığa tayinde aranan temel nitelikler gibi anlaşılmalıya başlanmış ve fıkıh literatüründe, imâmeti ifâda öncelik ve yetkinin görevli imama ait olduğu hususuna ayrıca temas etme ihtiyacı duyulmuştur.

İmamlığın Âdâbı. İmam denilince sözlük anlamına da uygun olarak çevresine önderlik ve öncülük eden kimse anlaşılır. Bunun için imamın hem namaz ibadeti-

nin hem de her türlü hayırlı hizmetin ifasında toplumuna önderlik etmesi, ilim ve ahlâkıyla, söz ve davranışlarıyla insanların takdirini kazanması beklenir. Fıkıh literatüründe, imâmetin sıhhat ve öncelik şartlarına ilâve olarak imamla ilgili çoğu müstehap olan bir dizi özellikten de söz edildiği görülür. Meselâ köle, kör, topal, kambur, eli kesik veya çolak, veled-i zinâ, sefih gibi şahısların imam olmasında bir sakınca görmeyenlerin yanı sıra bunu mekruh görenlere de rastlanması, onlara yönelik olumsuz bir tavırdan ziyade imamin namazın cemaatle kılınmasında oynadığı rol ve toplum nezdinde taşıdığı konum sebebiyle bu durumdaki kimselerin imamlık görevini gerektiği şekilde yerine getiremeyeceği ya da özel durumları sebebiyle incinebilecekleri endişesinden kaynaklanır. Hz. Peygamber'in, bir kimsenin cemaate ancak onların izni ve hoşnutluğu bulunduğu imamlık yapmasını tavsiye etmesi de (Ebû Dâvûd, "Şalât", 62; Tirmizî, "Mevâkîit", 149; Şevkânî, III, 181, 200-202) buna yakın bir anlam taşır.

İmanın cemaat içerisinde en zayıf kişiyi gözeterek namaz kıldırması sünnet (Buhârî, "Edeb", 74; Müslim, "Şalât", 178; Ebû Dâvûd, "Şalât", 134), cemaatin kendisini takip etmekte zorlanacakları ölçüde acele etmesi ise mekruhtur. Hanbelîler'le Şâfiîler'in tercih edilen görüşüne göre, rükû halinde iken namaza yetişmek üzere gelen birinin bulunduğunu hissedenden imamın onun yetişmesini sağlamak amacıyla rükûu biraz uzatması uygun iken Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre bu şekilde davranmak mekruhtur.

Ücret. İmâmet karşılığında ücret alınmanın câiz olup olmadığı özellikle ilk dönemlerde tartışılmıştır. Genellikle teorik düzeyde kalan bu tartışmalarda olumsuz görüş bildirenler, Hz. Peygamber'in Kur'an okuma ve öğretme karşılığı ücret alınmasını yasakladığına dair rivayetlerin (Müsned, III, 428; Ebû Dâvûd, "Büyû", 37; İbn Mâce, "Ticârât", 8; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylâf, IV, 136-138), ezan ve imâmet için ücret alınmaması tavsiyesini içeren hadisler ve sahâbî sözlerinin yanı sıra (İbn Mâce, "Ezân", 3; Ebû Dâvûd, "Şalât", 40; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylâf, IV, 140) ibadetler sırf Allah rızâsı için yapıldığında makbul sayılacağı, ücret karşılığı yapıldığında sevap hâsıl olmayacağı, ibadetin ücret karşılığı ifası konu alan bir akdin câiz olmadığı gibi kuralları da gerekçe olarak zikrederler. İmam ve müezzinlere devlet gelirlerinden tahsisat bağlanması

ise ücret niteliğinde görülmez. Bazı tâbi-în âlimleriyle ilk dönem Hanefî müctehidlerinin ve İmam Şâfiî'nin görüşü, Ahmed b. Hanbel'den rivayet edilen kuvvetli görüş böyledir. Başta İmam Mâlik olmak üzere bir grup fakih ise bunu mekruh görmekle yetinmiştir. Zamanla bu hizmetleri karşılıksız yapacak kimselerin azalması ve mescidlerde namaz kıldırma görevli şahıslara ihtiyaç duyulması, hazineyen yapılan tahsisatın yetersiz kalıp imamlık için özel ücret anlaşmalarına gidilmesi gibi sebeplerle ücretli imamlık uygulaması yerleşmeye başlamış, doktrinde de bunun câiz olduğu görüşü hâkim olmuştur. Cevazı savunulurken de imamlığın namaz kılma ve Kur'an okuma gibi sırf ibadet nitelikli olmayıp Kur'an öğretme gibi başkalarına da faydası dokunan vesile mahiyetinde ibadet olduğu, ücretin namaz kıldırmanın değil zaman tahsisi ve mescid içi diğer hizmetler karşılığı sayılacağı, dinî hayatın korunabilmesi için böyle bir yola gidilmesinde zaruretini veya ihtiyacın bulunduğunu, burada kıyas değil istihsanla hüküm verildiği şeklinde açıklamalar yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 232, 336; III, 428; VI, 148, 405; Buhârî, "Ezân", 51, "Megâzî", 53, "Edeb", 74; Müslim, "Mesâcid", 289-290; "Şalât", 178; Ebû Dâvûd, "Şalât", 32, 40, 60-62, 63, 134, "Büyû", 37; İbn Mâce, "Ezân", 3, "İkâmet", 46-48, 78, "Ticârât", 8; Tirmizî, "Şalât", 174, "Mevâkîit", 39, 149; "Menâkıb", 33; Nesâî, "İmâmet", 3-4, 39, 41; Mâverîdî, *el-Hâvî'l-kebir* (nşr. Ali M. Muavaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1414/1994, II, 326-327; İbn Hazm, *el-Muhalâ, Kahire* 1387/1967, IV, 71, 291-311; Kâsânî, *Bedâ'î'*, I, 156-158; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, II, 176-233; Nevevî, *Ravzâtü't-tâlibîn* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1412/1992, I, 452-462; a.m.f., *el-Mecmû'*, IV, 248-290; Karâfî, *ez-Zâhire* (nşr. Muhammed Bûhubze), Beyrut 1994, II, 237-256; İbn Teymiyye, *Mecmû'u fetâvâ*, XXIII, 248-249; Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylâf, *Naşbü'r-râye*, [baskı yeri yok] 1393/1973 (el-Mektebetü'l-İslâmîyye), II, 24-37; IV, 136-138, 140; Bedreddin el-Aynî, *el-Binâye*, Kahire 1400/1980, II, 304-368; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, I, 220-224, 310-314; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, II, 162-186, 211-212; Buhûti, *Keşşâfû'l-kınâ'*, I, 471-481; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşarı Halil*, Bulak 1318, II, 22-30; Seyyâgî, *er-Ravzû'n-nağîr şerhu Mecmû'î'l-fikhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), II, 87-94, 138-142; Şevkânî, *Neylû'l-evfâr*, III, 178-190, 200-202; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), I, 557-563, 576-582; a.m.f., *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 152-190; Muhammed Hasan en-Necfî, *Cevâhirü'l-kelâm* (nşr. Abbas el-Küçânî), Beyrut 1377 hş./1399, XIII, 273-393; Sa'dî Hüseyin Ali Cebr, *Fikhü'l-İmâm Ebt' Şevr*, Beyrut 1403/1983, s. 224-227; "İmâmetü's-şalât", *Mu.F.*, VI, 201-215.

SALİM ÖĞÜT

İMAM

(إمام)

Sahasında otorite ve güvenilir olan hadis râvisi.

Hadis âlimleri imâm kelimesini başlıca iki mânada kullanmışlardır: a) Hadis alanında geniş bilgiye ve üstün mevkiye sahip, bilgisine güvenilen hoca. Bu anlamda muhaddis ve şeyh terimlerine de yer verilmiştir. Buna göre imam, hadis âlimlerinin belirli seviyelerini göstermek için kullanılan hâfız, hüccet ve hâkim terimlerini de içine alan geniş bir mânaya sahiptir. Abdurrahman b. Mehdi, güvenilir olmayan râvilerden hadis rivayet eden ve her duyduğunu nakleden kimsese imam denemeyeceğini söylemiş, Ahmed b. Hanbel de hadiste imam kabul edilenlerin haklarında soruşturma yapılmayacak kadar güvenilir olduklarını belirtmiştir. Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübârek, Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Abdurrahman ed-Dârimî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce ve Hattâbî hadis ilminde imam kabul edilmiştir. İbn Asâkir, *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hocalarına tahsis ettiği kitabına *el-Mu'cemü'l-müştemil 'alâ zikri esmâ'i şüyühî'l-e'immeti'n-nübel* adını vermiştir. b) Cerh ve ta'dil terimi olarak Şemseddin es-Sehâvî'nin sıralamasına göre adâlet ve zabt sıfatlarını taşıyan kişiler arasında dördüncü mertebede bulunan kimse. Sehâvî, imam kelimesinin bu mertebedeki kimseler hakkında kullanıldığını Zehebî'den nakletmekte, Zehebî de kendilerine imam denilen hadisçilere örnek olarak Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ı kaydetmektedir (*el-Mûkızâ*, s. 76). İmam kabul edilen bir râvinin rivayet ettiği hadis delil olarak kullanılır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 27, 92; Müslim, "Mu'kadime", 3; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 16, 35-36, 209-210; Râmhürmüzî, *el-Muhaddişü'l-fâsil* (nşr. M. Accâc el-Hatîb), Beyrut 1404/1984, s. 206; Nevevî, *Şerhu Müslim*, I, 75; Zehebî, *el-Mûkızâ* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut 1412, s. 76; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethu'l-mugîs*, Beyrut 1403/1983, I, 338, 340; Ali el-Kârî, *Şerhu Nuhbeti'l-fiker*, İstanbul 1328, s. 3; Leknevî, *er-Ref' ve't-tekmil*, s. 158; *Tecrid Tercemesi*, I, 8; Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 161; Ahmet Yücel, *Hadis İstihsalının Doğuşu ve Gelişimi*, İstanbul 1996, s. 115.

ABDULLAH AYDINLI

İMÂM-ı ÂZAM

(bk. EBÜ HANİFE).